

РОЛЬ І МІСЦЕ ЦІННОСТЕЙ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ У СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 187–192

Аналізуються роль і місце цінностей паритетної демократії у структурі політичної культури сучасної української молоді, оскільки молодь являє собою велику соціально-демографічну групу, що є основним носієм інтелектуального потенціалу в суспільстві та володіє достатньо великою соціальною і професійною перспективою. Для паритетної демократії характерним є набір цінностей, пов'язаних з рівними можливостями людей в усіх сферах їхньої самореалізації.

Докорінні соціально-політичні зміни, що відбуваються в посткомуністичній Україні, пов'язані з формуванням громадянського суспільства і становленням української державності. Поєднання таких перетворень одночасно є надзвичайно тяжким випробуванням для суспільства. Успіх цих перетворень визначатиметься передусім формуванням демократичних політичних інститутів, високого рівня політичної свідомості громадян, зокрема молодого покоління. Розбудова демократичної, правової, соціальної, незалежної держави, інтеграція її у світове співтовариство, реформи і зміни в усіх ланках суспільного життя актуалізують розробку суспільно-політичних проблем, розвиток і вдосконалення політичної культури всього соціуму. Стан політичної культури українського суспільства відображає складність процесу модернізації України в цивілізовану розвинену країну. При цьому політична культура суттєво впливає на хід соціально-економічних і політичних перетворень та віддзеркалює труднощі й суперечності перехідного періоду.

Соціально-політичні перетворення в Україні передбачають реформування політичної системи від тоталітарної до демократичної, формування нового типу політичної культури — демократичної культури, основою якої є гуманістичні цінності: свобода, рівність прав і можливостей, соціальна справедливість і солідарність. Уряд, парламент, політичні партії, громадські організації як одні з головних соціально-політичних

інститутів реально здатні очолити і регулювати процес формування цих цінностей у свідомості українського соціуму.

Демократичне суспільство характеризується можливістю для громадян керувати своїм власним життям, визначати суспільне життя і впливати на нього. Серед основних принципів демократії можна виокремити такі: влада більшості, рівні права її громадян, захищеність їхніх прав і свободи тощо. При демократії народ не залежить від влади у виборі способу життя. Останні події на території України свідчать про позитивні зміни у напрямку демократизації суспільства. Для закріплення завоювань необхідно з'ясувати ціннісно-орієнтаційну структуру суспільства, оскільки набір цінностей, що засвоює індивід у процесі соціалізації, йому передає суспільство, а вони виражають змістовне ставлення людини до соціальної дійсності, визначають мотивацію поведінки людей і відповідно справляють суттєвий вплив на його діяльність. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення діяльності із задоволення потреб та інтересів, визначають спрямованість її поведінки.

Сучасний аналіз засад політичної культури та співвідношення культури і політики можна прослідкувати у працях Андрушенка В., Бабкіна В., Бабкіної О., Баталова Є., Владікової Ю., Гаджиева К., Гайворонюка Н., Гозмана Л., Горбатенка В., Давидовича В., Жданова Ю., Ірхіна Ю.,

Кременя В., Кресіної І., Лісового В., Лузана О., Миговича І., Михальченка М., Нагорної О., Потульницького В., Решетнікова В., Римаренка Ю., Ротар Н., Рудича Ф., Рябова С., Табачковського В., Чередниченка А., Шестопаля О., Шульги М. та ін. Молодіжний аспект політичної культури розглядається у працях Бебика В., Боровика В., Головатого М., Драговця В., Капіцина В., Красова Є., Комарова Є., Корнієвського О., Ребкала В., Рябіка В., Шереги Ф., Щегорцова В., Якушика В. та ін. Проблема ціннісних орієнтацій та інтересів молоді відображена у працях Абульханової-Славської К., Анциферової Л., Архангельської Д., Безменової І., Бобневої М., Божович Л., Гаврилюк В., Гащенко Л., Голубкової О., Здравомислова А., Куделі П., Леонтєва Д., Леденєвої Л., Лісовського В., Мальковської Т., Паніної Н., Русенького А., Соколова А., Трикоз Н., Цесарського Г. та ін.

Спробуємо визначити тут роль і місце цінностей паритетної демократії у структурі політичної культури сучасної української молоді, оскільки молодь являє собою велику соціально-демографічну групу, що є основним носієм інтелектуального потенціалу в суспільстві та володіє достатньо великою соціальною і професійною перспективою.

Для досягнення цієї мети доречним буде дати визначення поняттю “паритетна демократія”. Поняття паритетної демократії є досить новим для політичної науки. Його введення у науковий обіг пов’язано з реалізацією проекту, ініційованого Комітетом з питань рівності жінок і чоловіків Ради Європи. Мета цього проекту — аналіз глобальних перспектив розвитку демократії та оновлення її форм у зв’язку з подальшим поглибленням концепції прав людини [7, 5–6]. Паритетна демократія розглядається як форма дескриптивної представницької демократії, в якій соціально значущі характеристики, за якими структурується суспільство, відображаються у законодавчих і виконавчих органах влади. За умови рівного і справедливого розподілу ресурсів влади та відповідальності між групами в усіх сферах життєдіяльності суспільства паритетна демократія стає суспільно виправданою [4, 75, 96]. Для паритетної демократії, як і будь-якої іншої форми демократії, характерним є набір цінностей, пов’язаних з рівними можливостями людей у всіх сферах їхньої самореалізації. Це насамперед свобода, соціальна справедливість та рівність прав і можливостей.

Свобода — це спроможність людини діяти згідно зі своїми бажаннями, інтересами і метою на

основі відповідного знання об’єктивної дійсності [8, 371]. У системі політичної культури свобода розуміється не як відсутність обмежень для самореалізації, а як невід’ємна складова демократії, насамперед як політична свобода.

Соціальна справедливість — ступінь рівності і нерівності, норм і дій, благ і заслуг, вимог і виконання, діяння і відплати у відносинах між людьми і соціальними групами, оцінюваний з позицій певного суспільного ідеалу [8, 418]. На сьогодні соціальна справедливість є центральним ціннісним елементом політичної культури посткомуністичних суспільств. Ступінь соціальної справедливості визначається встановленням співрозмірності між намірами, можливостями та результатами дій людей, зіставлення результатів і дій одних з діями і результатами інших на основі існуючої в суспільстві ієрархії цінностей.

Рівність прав і можливостей — ліберальний підхід до розуміння проблеми рівності, в основу якого покладено ідею про усунення перепон у використанні людьми своїх прав і всіх можливостей для досягнення цілей, які вони ставлять перед собою, а також рівність усіх громадян перед законом [8, 358–359]. Принцип рівності прав і можливостей передбачає і політичну гендерну рівність, тобто баланс у становищі жінок і чоловіків під час політичного волевиявлення та прийняття управлінських рішень.

Гендерна рівність (gender equality) визначається як процес справедливого ставлення до обох статей, тобто це рівні права та рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участі в національному, політичному, економічному та культурному розвитку, а також отримання рівних винагород за результатами участі. Для забезпечення справедливості критерії часто повинні компенсувати історичні та соціальні перешкоди, що не дають жінкам і чоловікам існувати в рівних умовах. Політика гендерної рівності передбачає використання всіх необхідних засобів гарантування чоловікам і жінкам рівності при використанні ресурсів і можливостей [4, 28].

Наведене вище визначення найбільш широко розкриває розуміння гендерної рівності як основоположної цінності паритетної демократії. Якщо ж вести мову про вужче значення цього поняття, то на сьогодні у науковій літературі гендерна рівність тлумачиться так:

- 1) це рівність суспільних можливостей незалежно від статі, включаючи рівний доступ

до ресурсів та рівність винагороди за працю;

- 2) рівність всіх суб'єктів соціальної взаємодії перед законом;
- 3) рівність у вираженні інтересів та прийнятті рішень, тобто можливість висловити власну позицію та заявити про власні інтереси, реалізація яких не визначається статтю суб'єкта;
- 4) рівність результатів.

За демократичної влади проблема гендернорівного представництва обумовлюється суперечністю між збільшенням жіночого внеску в суспільно-політичний розвиток і неадекватністю доступу жінок до політичної сфери. Існує диспропорція представництва чоловіків і жінок у сферах публічної влади, обмеження вільного просування жінок у структури влади, що заважає репрезентації інтересів усіх верств населення тієї чи іншої держави.

Українська держава також не уникнула проблеми гендерної рівності. В Україні ця проблема має культурне, політичне та моральне підґрунтя, що проявляється в існуванні викривленого розуміння поняття “демократія”, ототожненого з безвладдям бюрократії, у сталих патріархальних традиціях, підкріплених тоталітарним управлінням державою, у дисгармонійності процесів удосконалення суспільства та руйнуванні системи цінностей, у пануванні гендерних стереотипів щодо політики [2, 57].

Останні, у свою чергу, є бар'єром на шляху формування паритетної демократії в Україні, оскільки накладають відбиток на поведінку особистості, впливають на процеси політичної соціалізації та політичної поведінки в суспільстві. В українському суспільстві історично сформовані стереотипи щодо поведінки жінок і чоловіків зводяться насамперед, до переконань, що одну роботу можуть виконувати лише чоловіки, іншу — тільки жінки. Від чоловіків природно очікувати прагнення досягнення висот у владі, тоді як ці прагнення серед жінок вважаються незвичними. Подолання таких стереотипів є невід'ємним елементом у процесі формування ціннісного блоку молодого покоління.

Розглядаючи молодь як соціально-демографічну категорію, варто зупинитись на особливостях становлення цієї категорії. У соціології молодь визначається як суспільна диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні та культурно-освітні властивості,

що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовираження її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [9, 432]. Молодь є достатньо специфічною спільнотою, оскільки її суттєві характеристики і риси, на відміну від представників старших поколінь і вікових груп, знаходяться у стані формування і становлення. Саме тому молодь є особливою категорією суспільства, яка здатна легко сприймати нововведення, привласнювати їх та передавати своїм нащадкам.

У процесі державотворення України зростає роль молоді в політичному житті. Адже молодь — це та частина суспільства, яка самою логікою історичного процесу відіграє провідну роль у подоланні кризи і формуванні громадянського суспільства. Молодь спроможна швидше від інших соціальних груп оволодіти новими знаннями, професіями і спеціальностями, необхідними в умовах перебудови і перспективного розвитку економіки. Успішна участь молоді в державотворенні можлива шляхом формування у неї гуманістичних ціннісних орієнтирів, поглиблення керіваності й управління соціалізаційними процесами молодого покоління. Завдання побудови сучасної політичної системи на засадах загальнолюдських цінностей безпосередньо стосується молодого покоління, і в процесі цієї розбудови саме молодь має грати важливу політичну роль. Тому одним з найважливіших механізмів досягнення гендерної рівності в суспільстві є соціально-виховна робота з молоддю, основна мета якої — формування гендерної свідомості, соціорольових уявлень та гендерної культури.

Відповідно до орієнтацій на певні політичні цінності, їх ієрархію у свідомості та поведінкову реакцію на зміни суспільно-політичної ситуації в посткомуністичних країнах можна виокремити чотири типологічні групи молоді.

1. Юнаки і дівчата з цієї групи не визнають цінностей минулого, відстоюють ідеї трансформації суспільства на основі цінностей, що притаманні суспільствам з розвиненою ринковою економікою, високим рівнем соціального забезпечення громадян. Більша половина молоді сприймає цінності ринкового господарства, відстоює приватну власність, віддає перевагу свободі економічного вибору кожної людини. За даними досліджень, проведених серед молоді України, майже дві третини молодих людей вважають себе прибічниками максимального збагачення кожної людини як умови створення заможного суспільства. Для цієї групи характерним є найвищий рівень усві-

домлення та відстоювання цінностей паритетної демократії. Вони вважають, що державна політика повинна будуватись на основі демократичних принципів.

2. Це молоді люди, які діаметрально протилежні у своїх ціннісних орієнтаціях першій групі. Вони зберегли давні цінності або хоча б віддають їм перевагу. Представники цієї групи підтримують в Україні партії комуністичного та соціалістичного спрямування, входять у склад комсомольських організацій. Ця молодь є прибічником пікетів, демонстрацій, інших акцій соціального протесту як самостійно, так і разом зі старшими товаришами, які активно закликають її до цього, не без перспективи на зміну політичного курсу країни. Здебільше такі молоді люди відхиляють шлях ринкових трансформацій, є прибічниками авторитарної свідомості та симпатизують харизматичним лідерам і вождам. Для них характерним є відстоювання цінностей радянського періоду.

3. Це досить невелика група молодих людей, які хоч і критикують цінності соціалістичного суспільства, але не відштовхують їх цілком, вимагаючи деякого коригування при збереженні таких обов'язкових атрибутів, як єдина держава та основні принципи суспільного ладу. Ці люди здебільшого належать до профспілкових, робітничих рухів, пропагують ідеї лібералізму. Якщо трансформаційні процеси у бік суспільства з ринковою економікою розвиватимуться повільно, швидше за все, вони перейдуть до другої групи, яка рішучіше відстоює цінності соціалістичного суспільства.

4. Для молоді цієї групи характерне не просто відштовхування "старого світу", а й нетерпимість до будь-яких цінностей, окрім власних. Учені називають цей тип квазіреволюційним, тому що ці молоді люди настільки радикальні, що ладні не просто розірвати свої стосунки зі старими структурами, а й взагалі зруйнувати, розтоптати їх. Таким людям характерні нетерпимість до накопичення, радикалізм, заперечення об'єктивної історичної спадковості у розвитку суспільства та його громадян. Погляди таких людей мають специфічне національне забарвлення [5, 375–377; 6, 9–11].

Варто зазначити, що особливість світогляду молоді зумовлюється насамперед соціальними, колективними та політичними нормами суспільства, в якому довелось народитися молодій людині. Це покоління є найбільш критичним до соціальних вимог, у площині яких воно існує. Тому соціальною особливістю молоді є її специфічна

позиція щодо сприйняття пропонованих суспільством норм і цінностей, а саме молодь не лише сприймає і наслідує, а й перетворює, змінює та вдосконалює їх відповідно до нових соціально-історичних реалій.

Політичне виховання сучасної молоді здійснюється шляхом впливу на неї з боку сім'ї, школи, громадських об'єднань, тобто всього оточуючого середовища. Та все ж найефективніший вплив на формування політичної свідомості особи, як і її політичної культури, справляє її безпосередня участь у суспільно корисній, громадсько-політичній діяльності. Формування політичних цінностей молоді можливе за умови здійснення загальногромадського виховання, адже саме воно формує у людини почуття громадянськості, тобто почуття своєї причетності до справ усього суспільства, прагнення внести свою частку в розбудову держави.

Громадянськість перетворює людину з покірливого підданого влади у громадянина, який має свої права та обов'язки, вміє грамотно, на основі закону, за допомогою демократичних інститутів відстоювати свої інтереси. Громадянськість, згідно з принципами стародавніх греків, це передусім відповідальна участь людини у суспільних справах. Зрозуміло, що справжній громадянин повинен прагнути того, щоб бути корисним своїй державі. Це, безперечно, підсилює інтерес до історії, розширення свого світогляду, ерудиції, духовного збагачення. Ось чому з упевненістю можна стверджувати, що політично свідомою людиною — це передусім громадянин, оскільки за цим поняттям розуміється людина, яка вступає у політику з розвиненими ідентифікаціями участі, володіє ідеологічними орієнтаціями, що визначають її політичний вибір, і бере активну участь у політичному житті країни.

Виховний процес молоді особи у демократичному суспільстві повинен передбачати досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм і методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином. Передавання молодим громадянам традиційних елементів політичної культури та політичного процесу в демократичному суспільстві завжди має доповнюватись прищепленням навичок самостійного пошуку шляхів вирішення тих чи інших проблем, нових методів здійснення завдань, які постають перед молодими людьми, формуванням нових елементів політичної культури.

Активну роль у формуванні світогляду особи відіграють різні молодіжні організації. На жаль, лише близько 30 % молодого населення країни цікавляться їх діяльністю, інші ж ставляться до них байдуже. Слід зазначити, що значний відсоток молодих громадян просто не поінформовані стосовно існування та діяльності подібних об'єднань. Надзвичайно важливим на сучасному етапі розвитку української держави є створення чогось на зразок молодіжного інформаційного центру, газети або журналу, завдяки яким активна й небайдужа молодь дізнавалася про різноманітні акції, збори, конференції, зустрічі серед молодіжних організацій і брала в них участь. У цьому напрямку потрібна реальна підтримка з боку держави та її безпосередня участь у створенні умов для розвитку свідомої української молоді, що, звичайно, потребує додаткового фінансування та уваги. Саме тому поряд з вирішенням нагальних економічних і політичних проблем українському політикуму слід приділити увагу і проблемі виховання політично свідомого молодого покоління. Адже, якщо сьогодні ніхто не виховає молодих українців з нормальною, недеформованою системою ціннісних орієнтацій, то завтра вже нікому буде займатися будівництвом правової демократичної держави.

Література

1. Апатенко О. Гендерна політика в Україні // Банківська справа. — 2001. — № 4. — С. 11–17.
2. Безденежна М. Проблема інституціоналізації гендерної рівності у світовому політичному житті та в Україні // Київ. студент. журн. міжнар. права. — 2007. — № 8. — С. 55–61.
3. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Практикум / За заг. ред. І. В. Розпутенка. — К.: К.І.С., 2003. — 100 с.
4. Лазар І. Г. Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи: Слов.-довід. — 2-ге вид., допов. — Л.: Ліга-Прес, 2006. — 178 с.
5. Остапенко М. А. Політична культура студентів у суспільстві перехідного типу // Держава і право: Юридичні і політичні науки: Зб. наук. праць. — Вип. 4. — К., 1999. — С. 372–382.
6. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної анонії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 1. — С. 5–17.
7. Руднева О. Паритетна демократія як передумова активізації жінок України у політико-правовому процесі // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України: Зб. наук. ст. / АПРН України, ХЦЖД; За наук. ред. В. О. Лозового. — Х., 1997. — С. 5–16.
8. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. — К.: МАУП, 2005. — 560 с.
9. Соціологія: Підруч. для студ. вищих навч. закл. / За ред. В. Г. Городяненка. — К.: Вид. центр "Академія", 2002. — 560 с.

Особливість світогляду сучасної молоді зумовлюється насамперед соціальними, колективними та політичними нормами суспільства, в якому довелось народитися молодій людині. Це покоління є найбільш критичним до соціальних вимог, у площині яких воно існує. Саме тому соціальною особливістю молоді є її специфічна позиція щодо сприйняття пропонованих суспільством норм і цінностей, а саме молодь не лише сприймає і наслідує, а її перетворює, змінює та вдосконалює їх відповідно до нових соціально-історичних реалій. Найефективніший вплив на формування політичної свідомості, як і політичної культури, особи справляє її безпосередня участь у суспільно корисній, громадсько-політичній діяльності. Формування політичних цінностей молоді можливе за умови здійснення загальногромадського виховання, яке формує у людини почуття громадянськості, тобто почуття своєї причетності до справ усього суспільства, прагнення внести свою частку в розбудову держави.

Особенность мировоззрения современной молодежи определяется в первую очередь социальными, коллективными и политическими нормами общества, в котором родился молодой человек. Это поколение характеризуется более критическим отношением к социальным требованиям, в плоскости которых оно существует. Именно поэтому социальной особенностью молодежи является ее специфическая позиция относительно восприятия предложенных обществом норм и ценностей, т. е. молодежь не только принимает и подражает, но и преобразовывает, видоизменяет и совершенствует их в соответствии с новыми социально-историческими реалиями. Самое эффективное влияние на формирование политического сознания личности, как и ее политической культуры, оказывает ее непосредственное участие в обще-

ственно-политической деятельности. Формирование политических ценностей молодежи возможно только при условии гражданского воспитания, которое формирует у человека чувство общности, то есть чувство своей причастности к жизни всего общества, стремления внести свою лепту в развитие государства.

Peculiarities of the vision of modern youth determined first of all by social, collective and political norms of society. This generation is the most critical to the social norms in which they live. That's why; one of the main social peculiarities is its specific position towards acceptance of proposed by society norms and values. Youth tends to transform and improve them in accordance with the new social and political changes. The most effective influence on the formation of political consciousness as well as political culture of person has participation in the political and civic activities. Formation of political values is possible under conditions of realization of civic upbringing, which forms civic responsibility, particularly feeling of belonging to the certain society, assistance and participation in the state developing processes.

Надійшла 27 вересня 2007 р.